

REPUBLIKA
SLOVENIJA

VARUH
ČLOVEKOVIH
PRAVIC

SKUPNA IZJAVA

Varuha človekovih pravic Republike Slovenije
in organizacij, ki se zavzemajo
za otrokove pravice,
**o napovedani prenovi nacionalnega programa
vzgoje in izobraževanja za naslednje desetletje**

Ljubljana, 28. september 2023

SKUPNA IZJAVA

Varuha človekovih pravic Republike Slovenije in organizacij, ki se zavzemajo za otrokove pravice, o napovedani prenovi nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za naslednje desetletje

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (Varuh), Nacionalni inštitut za javno zdravje (Center za proučevanje in razvoj zdravja, Nacionalni program duševnega zdravja, Program Mira) in nevladne organizacije Mirovni inštitut, PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja, Spletno oko in Safe.si (Center za družboslovno informatiko, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani), Zveza prijateljev mladine Slovenije (ZPMS, vključno z Nacionalno mrežo TOM telefon), Mestna zveza prijateljev mladine Ljubljana, Mladinska zveza Brez izgovora Slovenija, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Društvo za pomoč žrtvam nasilja Beli obroč Slovenije in Zveza za avtizem Slovenije pozorno spremljamo predloge in razprave o potrebni oziroma načrtovani prenovi nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za naslednje desetletje, pa tudi o prenovi področne zakonodaje, šolskih učnih načrtov in učbenikov.

Na sestanku Varuha z nevladnimi organizacijami, ki skrbijo za uresničevanje pravic otrok, dne 14. 6. 2023, smo obravnavali tudi nekatere vidike, povezane s prenovo šolskih sistemov, saj šolanje in šolsko okolje pomembno vpliva na uresničevanje otrokovih pravic, njihove največje koristi in dobrobiti. Ugotovili smo, da na podlagi svojih izkušenj z delom z otroki, strokovnega znanja in opažanj glede dogajanja v družbi delimo zelo podobne poglede na to, kaj v slovenskem šolskem sistemu umanjka oziroma kakšno šolo bi si želeli za naslednje desetletje.

Zato **UPOŠTEVAJOČ**,

- [Prvo fazo Svetovnega programa izobraževanja o človekovih pravicah, ki se osredotoča na primarni in sekundarni šolski sistem, predvsem Akcijski načrt Združenih narodov za prvo fazo izvajanja Svetovnega programa izobraževanja o človekovih pravicah;](#)
- [prizadevanja Sveta Evrope glede pospeševanja izobraževanja o človekovih pravicah kot temeljne človekove pravice in širjenja kulture človekovih pravic;](#)
- [Smernice OVSE o izobraževanju o človekovih pravicah v sistemu sekundarnega šolstva;](#)
- [odprto pismo ministru in skupini snovalcev nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za naslednje desetletje »Kakšno šolo za naslednje desetletje«;](#)

- predloge otrok, dane v okviru projekta ZPMS Naše mnenje šteje (zapisani v [Beli knjigi ZPMS o uresničevanju pravice otrok do participacije in Zborniku o uresničevanju pravice otrok do participacije z naslovom Državljeni prihodnosti, ki je bil izdan ob 30-letnici Otroških parlamentov](#)) in programa [Otroški parlamenti](#);
- [predlog SLOfit \(Fakultete za šport Univerze v Ljubljani\), da je več gibanja za učence v šoli nujno](#);
- [Splošni komentar Odbora Združenih narodov o pravicah invalidov št. 4 \(2016\) o pravici do vključujočega izobraževanja, ki daje razlago 24. člena Konvencije o pravicah invalidov in](#)
- primere dobrih praks, kjer so v osnovne in srednje šole že uvedli multidisciplinarne predmete, več gibanja in problemskega učenja (npr. finski ali švedski model);

OPOZARJAMO,

1. da je pri uvajanju sprememb, ki zadevajo vzgojo in življenje otrok, **nujno treba v središče postaviti otroka, otrokove pravice in koristi**, saj v šoli poteka pomemben **del sekundarne socializacije – otrokove koristi naj bodo glavno vodilo, šola pa naj bo tudi vzgojna ustanova**;
2. da **preobremenjenost učencev postaja vse večji izziv** – prenova osnovne šole predvideva dodatno uro tujega jezika, nobena ura pa se učencem v ta namen ne odvzame (pri tem je treba biti še posebej pozoren na učence na dvojezičnih območjih (s tem pridobivajo tretji jezik) in na učence priseljence, ki jim že slovenščina predstavlja tuj jezik);
3. da je slovenski sistem primarnega in sekundarnega šolstva **v preveliki meri naravnani k storilnosti in nenehni krepitvi kognitivnih sposobnosti, umanjka pa časa in prostora za vsebine, ki jih povezujemo s t. i. mehкими veščinami** (ozaveščanje in preprečevanje medvrstniškega in drugega nasilja v šolskem okolju in izven njega (zlasti povezava s spletnim nasiljem, saj izsledki študij/raziskav kažejo, da sta nasilje v fizičnem in spletnem prostoru povezana), ne-nasilje, preventivni programi, človekove pravice, nediskriminacija, medijska pismenost, odnosi, komunikacija, spolna vzgoja, integriteta, ravnanje z domačimi financami itd.) – te vsebine bi bilo treba sistematično uvesti v šolski kurikulum v vseh razredih osnovne in srednje šole, upoštevajoč starost in zrelost otrok, vendar (idealno) ne na račun podaljševanja števila ur v šoli, lahko v sodelovanju z zunanjimi deležniki (npr. neodvisnimi državnimi institucijami in nevladnimi organizacijami);

4. da **naj se spremembe ne uvajajo le v »storilnostni« sistem**, ampak nujno tudi v vrednostnega (nujno bi bilo v šole »pripeljati« mehke vsebine: empatija; sodelovanje ne tekmovanje; pomoč sovrstniku, zbujanje radovednosti, razbremenilni pogovori itd.);
5. da je **otroke treba naučiti prepoznavati svoje misli, čustva, vedenje in povezavo med njimi** (npr. po načelih vedenjsko kognitivne terapije), učenje asertivne komunikacije, krepitev socialnih kompetenc – empatije in družbene odgovornosti;
6. da je potrebno **izobraževanje in usposabljanje učiteljev in otrok o vseh oblikah nasilja** (telesno, psihično, spolno, ekonomsko ter spletno nasilje in zanamarnanje), na starosti primeren način, da jih lahko prepoznajo in poiščejo pomoč – otroke je treba opolnomočiti za iskanje pomoči v primeru, če so žrtve ali opazovalci nasilja. Izredno pomembno sporočilo, ki bi ga učenci in dijaki morali dobiti v šoli, je, da so vse oblike nasilnega vedenja v šoli, doma (v družini), na spletu in drugje nesprejemljive – učenci potrebujejo podporo, da spregovorijo o nasilju, ki ga sami doživljajo, ali o nasilju, ki so mu priča. Potrebujemo jasna navodila, kako in komu lahko o nasilju povedo (učiteljem, šolskim svetovalnim delavcem ali drugim odgovornim osebam). V ta namen zaznavamo odsotnost nacionalnega algoritma ukrepanja ob pojavu medvrstniškega nasilja v šolah, ki je jasen in celosten (natančno opredeljeni koraki, ki potekajo v okviru šole, vključuje druge službe, od prijave nasilja do obravnave žrtev in povzročiteljev, zaščita žrtve, žrtve se ne sooča s povzročiteljem ipd.), ter informacij o virih pomoči;
7. da [rezultati anonimne ankete o vplivu interneta na počutje in duševno dobrobit najstnikov](#), ki so jo leta 2022 izvedli na točki osveščanja o varni rabi interneta Safe.si, kažejo, da 45 % najstnikov že v osnovni šoli primerja svoj obraz in telo s popolnimi podobami vplivnežev in vplivnic ter zvezdnic in zvezdnikov na spletu in je zaradi tega nezadovoljnih s svojim videzom. Skrb vzbujajoče je, da kar tretjina (33 %) dijakinj razmišlja o izboljšanju videza z operativnim posegom, medtem ko je takih učenk v zadnji triadi osnovne šole četrtnina (24 %);
8. da je v kontekstu prenove sistema izobraževanja v Sloveniji pomembno zgodnje ozaveščanje in izobraževanje otrok, mladostnikov ter njihovih staršev in učiteljev o varni in odgovorni rabi interneta – v današnjih razmerah je nujno dvigniti delež medijsko pismenih staršev in otrok, ki znajo kritično presojeti verodostojnost podanih informacij na spletu in tehnologijo uporabljati varno in odgovorno (v zadnjem času opažamo, da postajajo oblike spletnega nasilja med mladimi vse bolj skrajne, prav tako opažamo trend normalizacije spletnega nasilja med mladimi in vse večjo brezbržnost in neobčutljivost odraslih, kar je popolnoma nesprejemljivo). Pomembno je, da prepoznavamo in

obravnavamo nastajajoča tveganja (npr. seksualizirane vsebine, ki jih otroci in mladostniki ustvarjajo sami, prenos nasilnih in starosti neprimernih vsebin v živo) in izzive, ki vplivajo na duševno in telesno zdravje, kot so spletno nadlegovanje, vključno s spletnim nadlegovanjem na podlagi spola, pomanjkljivo skrb za zasebnost in problematiko prekomerne rabe interneta in naprav z zasloni (leta 2022 je 54 % slovenskih devetošolcev in 64 % dijakov [poročalo, da jim primanjkuje spanca zaradi uporabe interneta](#)). V [raziskavi iz leta 2018](#) je več kot polovica slovenskih mladostnikov poročala, da so že doživeli spletno nadlegovanje;

9. da ni primerno in v največjo korist otrok, da se odpirajo vrata šolanju na daljavo – osnovna šola je obvezna in zato bi moralo biti nujno, da če ni nekih posebnih zdravstvenih ali drugih okoliščin, šolanje poteka v šoli, saj je šola tudi prostor sekundarne socializacije in pridobivanja različnih kompetenc za življenje;
10. da je predstavitev **uvedbe t. i. razširjenega programa s tremi vsebinskimi sklopi preskopa**, saj ni jasno niti obrazloženo, kaj vse naj bi ta področja zajemala tako kvantitativno kot kvalitativno – zato obstaja bojazen, da bo to prepuščeno posameznim šolam in njihovim vodstvom, zaradi česar bo prihajalo do velikih razlik med šolami, kar se bo navsezadnje pokazalo pri otrocih. Treba bi bilo sistemsko urediti področje razširjenega programa. Ta naj bi nadomestil jutranje varstvo, podaljšano bivanje, kar je razumeti tako, da bodo vanj vključeni zgolj otroci do vključno 5. razreda osnovne šole (pa še to ne nujno vsi), ne pa tudi otroci od 6. do 9. razreda, ki bodo tako izpadli iz teh vsebin;
11. da se pri prenovi nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja v šolskem prostoru ne sme pozabiti na **inkluzijo** – kako pripraviti šolski prostor, da bodo učenci lahko živeli različnost, tako da bodo v šolski prostor ustrezneje vključeni otroci s posebnimi potrebami (npr. gibalno ovirani – še vedno ni povsod zagotovljena dostopnost, otroci z avtizmom, gluhi in naglušni, slepi in slabovidni – še vedno so prisotne težave sistemske nedostopnosti slepim in slabovidnim otrokom prilagojenega učnega gradiva, prav tako tudi ni ustreznih prilagoditev pri udeležbi otrok na različnih tekmovanjih iz znanja), romski otroci in otroci tujci, ki prebivajo v Sloveniji;
12. da **je pridobivanje ustreznih spremljevalcev za otroke s posebnimi potrebami vse težje, pri čemer so potrebe vse večje**, kandidati pa so navadno vse manj strokovno usposobljeni;
13. da bi bilo treba ob prenovi učnih programov **bolj dosledno zagotoviti vključujoče izobraževanje, ki zagotavlja enake možnosti tudi otrokom s posebnimi potrebami, skladno z mednarodnimi standardi** (Konvencija o pravicah invalidov, Konvencija o otrokovih pravicah in Unesco), upoštevajoč različne potrebe in pristope;

14. Konvencija (Združenih narodov) o otrokovih pravicah in Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic med temeljnimi načeli navajata tudi **participacijo otrok v postopkih sprejemanja predpisov in zakonodaje, ki se nanašanje** (tak pozitiven primer je bila vključitev otrok v več faz priprav rešitev pri pripravi zakonskih podlag in vzpostavljanju Hiše za otroke v Sloveniji, ko je projekt podpiral Svet Evrope in Norveški finančni mehanizem) – v ta namen imajo ZPMS in druge nevladne organizacije posebne projekte, naj med njimi na tem mestu navedemo Otroške parlamente, kjer so otroci že dajali predloge tudi glede prenove šolskega sistema (tudi glede enakovredne obravnave učencev, zanimivejšega poučevanja, razporejanja ocenjevanja in predlogov za ukinitvev ocenjevanja določenih predmetov z ocenami, ugotovitev, da je v učnih načrtih preveč snovi, zato pogosto ni vsa predelana, gradnja dobrih medosebnih odnosov ipd.);

in PREDLAGAMO,

1. naj se **uvajanje novih obveznih predmetov ne odraža v povečanju števila ur pouka (na teden oziroma v celotnem šolskem letu)**, ampak naj se temu ustrezno prilagodi obstoječe učne načrte in obseg snovi po posameznih predmetih;
2. naj se v vseh razredih osnovne šole in v vseh razredih srednješolskega izobraževanja **uvade obvezni multidisciplinarni predmet, ki bo otroke v okviru učnega načrta osnovnih in srednjih šol usposabljal o »kompetencah za življenje«** in bo v različnih razredih vseboval različne vsebine glede na starost in zrelost otrok – te vsebine bi bile t. i. mehke vsebine, kot so ozaveščanje, preventiva in preprečevanje nasilja v šolskem okolju in izven njega (zlasti povezava s spletnim nasiljem, saj izsledki študij/raziskav kažejo, da sta nasilje v fizičnem in spletnem prostoru povezana), preventiva glede težav v duševnem zdravju in krepitev zdravega življenjskega sloga in odnosov (krepitev pozitivne samopodobe in samospoštovanja, strategije soočanja z negativnimi čustvi – frustracijami, tesnobo, jezo; asertivna in nenasilna komunikacija, soodgovornost – ne zgolj pravice), človekove pravice in temeljne svoboščine, nediskriminacija, stereotipi, spolna vzgoja, socialne kompetence, medijska pismenost, odnosi (zdravi in nezdravi odnosi, partnersko nasilje, komunikacija, varna raba interneta in informacijsko komunikacijskih tehnologij (IKT) ter medijska pismenost, funkcionalna pismenost, upravljanje osebnih financ (finančna pismenost), integriteta, ekološke tematike, trajnostni razvoj, prva pomoč, osnove bontona, retorika itd.). V ta namen pozivamo k bodisi razširitvi predmeta Etika in državljanska vzgoja z omenjenimi vsebinami in na način, da bo na urniku vseh devet razredov osnovne šole in v vseh razredih srednješolskega

izobraževanja, da bo prilagojen starosti otrok (nadgrajevanje po stopnjah), ali k uvedbi novega predmeta, ki bo na multidisciplinaren način usposabljal otroke o različnih kompetencah za življenje. Glavni cilj takšnega prenovljenega (razširjenega) predmeta ali novega predmeta bi bil v pridobivanju kompetenc za življenje, zato menimo, da bi bilo nujno temu prilagoditi tudi metode poučevanja (delo po skupinah, pogovor, obiski strokovnjakov ali institucij, projektna naloga ipd.) in preverjanje znanja, ki naj rezultira v opisni oceni (v primeru njihove ponovne uvedbe);

3. **sistemski pristop k izobraževanju o varni rabi informacijsko komunikacijskih tehnologij (IKT) in medijski pismenosti – zato pozivamo k sistemskemu vključevanju tematik medijske pismenosti in IKT v učne načrte osnovnih in srednjih šol ter predvsem k uvedbi obveznega predmeta računalništva in informatike v vseh razrednih osnovne in srednje šole**, ki mora vsebovati vse ključne elemente medijske pismenosti oz. medijskega opismenjevanja, s čimer bomo lahko ustvarili varno in spodbudno okolje na internetu, ki bo omogočalo otrokom dostop do kakovostnih vsebin in razvoj njihovih digitalnih spretnosti;
4. naj pristojni **pri prenovi učnih načrtov od vrtca do osnovne šole ter v srednjih šolah** upoštevajo tudi priporočila Prve faze Svetovnega programa o izobraževanju za človekove pravice glede pospeševanja izobraževanja o človekovih pravicah in strpnosti, vključno s pregledom novih in obstoječih učbenikov, ter **naj v komisijo strokovnjakov, ki bo zastavila reformo, po posvetovanju z Varuhom vključijo tudi strokovnjake za področje človekovih pravic** (priporočilo Varuha št. 2 (2022));
5. naj se **učiteljem in šolam zagotovi ustrezna strokovna pomoč pri soočanju z različnimi izzivi na šolah**, dodatna izobraževanja in usposabljanja o t. i. mehkih vsebinah, na terciarni ravni izobraževanja bodočih pedagogov pa naj se razmisli o uvedbi novih predmetov in dopolnitvi učnih načrtov v zvezi s tem;
6. naj se **v okviru novega koncepta razširjenega programa** (ki ga predvideva osnutek Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli) prične **strukturno povezovati z nevladnim sektorjem oziroma neodvisnimi državnimi institucijami**, ki te tematike lahko zadovoljivo dopolnijo (neformalno učenje dopolnjuje formalno; nujno bi bilo vključevanje ljudi iz prakse);
7. **glede izobraževanja učencev na domu**, da bi bilo vsaj v 1. razredu osnovne šole izobraževanje v šoli obvezno (otrok spozna šolo, šolski način dela, pridobi delovne navade, vzpostavi socialne stike itd.), tudi sicer pa bi izobraževanje na domu potrebovalo več omejitev, saj mora biti ključno vodilo največja korist otroka (npr. v primeru zdravstvenih težav, večkratnih selitev, potovanj itd.) in ne le volja staršev; ob tem bi morale preverjanje znanja pri šolanju na domu

obsegati vse predmete iz učnega načrta in celotno učno snov za posamezni razred (torej ne le nekaterih predmetov);

8. naj pristojni za celotno področje izobraževanja sprejmejo **zakonske rešitve, ki bi ustrezno urejale pregled nad tem, kaj učenci vnašajo v šolski prostor, predvsem pa pregled šolskih torb in preizkus prisotnosti nevarnih predmetov, vseh vrst orožja, drog in alkohola** (priporočili Varuha št. 11 (2022) in št. 88 (2018));
9. naj se pri prenovi učnih načrtov upoštevajo strokovne ugotovitve glede potreb učencev za **več gibanja v šoli in gibalne kulture v šoli** za zagotavljanje boljšega psihofizičnega zdravja otrok;
10. naj se **zagotovi vključujoče izobraževanje za vse otroke, tudi tiste s posebnimi potrebami**, upoštevajoč njihove različne potrebe, metode poučevanja in po potrebi tudi prilagoditev minimalnih standardov znanja v izobraževalnem programu.

V Ljubljani, 28. septembra 2023